

1693

De ongelukkige stranding van het VOC-schip *De Gouden Buys*

Plan van aanpak campagne januari 2007

Marco Roling en David Bouman

Amsterdam, november 2006

Inleiding

Het VOC-schip *De Gouden Buys* strandde in 1693 in de St. Helenabaai (ca. 150 kilometer ten noorden van Kaapstad) in Zuid-Afrika. Meer dan drie eeuwen later zijn de restanten van dit in historisch en archeologisch opzicht interessante scheepswrak nog steeds niet gevonden. Op basis van de resultaten van onze twee eerdere onderzoekscampagnes in januari en maart 2006, zijn er thans concrete plannen voor een vervolgonderzoek. Ons voornemen is om in januari 2007 wederom af te reizen naar Zuid-Afrika. De resultaten van de eerdere campagnes en de voorgenomen vervolgstappen worden in deze prospectus aan u gepresenteerd. Tevens is de begroting voor deze vervolgstappen opgenomen. Hiermee willen wij u vragen ons unieke onderzoeksproject financieel te ondersteunen.

De Gouden Buys

“Als wij in dit Verhaal eens aanmercken, dat in de eerste beginselen de Reyse met alle voorspoet wierde gezegent, en dat er niet meer dan 4 Doden waren op de Hooghten van 24 Graden 30 Minuiten; maar dat kort hier op is gevolgt, sulcken Droevigen veranderingh: Ja, dat het soo verre is gekomen, dat er maar van al het Scheeps Volck, niet meer dan Omtrent 30 Man op 't Half Deck konde komen, daar wy den Schipper over tot God hooren uyt-suchten: Is dit al mijn Gehsondt Volk van 190 Zielen die nog binnen Boort moeten wesen, Godt Zegen ons! Wat wil dit nog worden”.

Daniël Silleman, Amsterdam 1695

Het VOC-schip *De Gouden Buys* vertrok op zijn eerste reis in mei 1693 uit Enkhuizen, zette koers richting Batavia, maar strandde vijf maanden later onfortuinlijk in Zuid-Afrika. Het ooggetuigenverslag van de enige overlevende, Daniël Silleman, wiens woorden hierboven geciteerd zijn, is in 1695 al in boekvorm verschenen. Dit populaire literaire werk kreeg de passende titel mee: *“Ongelukkig of droevig verhaal van 't schip de Gouden Buys”*. Want een ongelukkig en droevig verhaal is het: uitgevaren met 190 koppen aan boord, strandde het schip geplaagd door stormen, dood en verderf met nog maar een handvol overlevenden in de St. Helenabaai. Een zevental mannen ging aan land om hulp te zoeken. Na vele omzwervingen slaagden slechts twee nog in leven zijnde bemanningsleden daarin. Hierna werd een uitgebreide bergingsactie van *de Gouden Buys* op touw gezet door de gouverneur van de Kaap. Als eerste werden, althans volgens de getuigenverklaringen uit 1693, de geldkisten van boord gehaald en daarna allerhande lading en inventaris. Maar de omstandigheden waren zwaar en al snel werd het schip *De Gouden Buys* achtergelaten zonder dat de berging voltooid was.

Stand van onderzoek

Februari 2005 tot en met Juni 2005

Binnen het werkcollege Scheeps- en Onderwater Archeologie aan de Universiteit Leiden hebben wij in 2005 in eerste instantie historisch onderzoek verricht naar het VOC-schip *De Gouden Buys*. Hierbij hebben wij onder andere het eerdere archieven onderzoek door A. Kieskamp en M. van Gessel bestudeerd. Daarnaast hebben wij originele documenten uit het Nationaal Archief opnieuw bekeken en is kaartmateriaal uit de zeventiende eeuw gevonden.

Uit het historisch onderzoek is gebleken dat het VOC-schip *De Gouden Buys* archeologisch en historisch interessant is. De volgende onderzoeksvragen kunnen namelijk worden gesteld¹:

- Historisch is bekend dat er al vrij snel na de stranding een bergingsoperatie gestart is. Archeologisch onderzoek van de wrakresten van *De Gouden Buys* kan mogelijk inzicht verschaffen in de aard en omvang van deze bergingsoperatie.
- Volgens historische bronnen is een installatie aan boord gebleven om van zout (zee)water zoet water te maken, een installatie waarmee de VOC slechts enkele jaren heeft geëxperimenteerd en waarvan tot op heden geen enkel exemplaar is teruggevonden. Indien restanten hiervan gevonden zouden worden, geeft dit de unieke gelegenheid de aard en werking ervan te onderzoeken.
- Aan de hand van archeologische restanten kan meer inzicht verkregen worden in het proces van verwerking en conservering van wrakken op dynamische kustlocaties in Zuid-Afrika.

Januari 2006

Volgend op het historisch onderzoek en het opstellen van concrete onderzoeksvragen hebben wij in januari 2006 in Zuid-Afrika ter plekke onderzoek verricht. Hiertoe zijn wij gaan samenwerken met de South African Heritage Resources Agency (SAHRA) en is onderzoek gedaan naar de mogelijke locatie van *De Gouden Buys*. In Kaapstad hebben wij in het Staatsarchief gezocht naar nieuwe historische bronnen, die aanwijzingen over de locatie van het wrak kunnen geven. Dit heeft geen nieuwe aanwijzingen opgeleverd. We hebben vervolgens de baai op een aantal plaatsen magnetometrisch onderzocht. Hierbij wordt geprobeerd ijzer op de zeebodem te detecteren aan de hand van het meten van afwijkingen ten opzichte van het aardmagnetisch veld. Aanvankelijk hebben we dit uitgevoerd door met een boot waarachter een magnetometer gesleept werd, langs de kust te varen.² Gezien de omvang van de St. Helenabaai en deze arbeidsintensieve zoekmethode is besloten een dergelijke verkenning per vliegtuig te organiseren en te laten uitvoeren. Dit is gedaan door de Zuid-Afrikaanse Council of GeoScience. Een Cessna-vliegtuig heeft dertig vierkante kilometer langs de kust in kaart gebracht. Het resultaat hiervan is een databestand en bijbehorende geofysische kaart waarop diverse locaties zijn aangegeven waar een afwijking in het aardmagnetisch veld te zien is. Deze afwijkingen worden veroorzaakt door aanwezigheid van metalen objecten op of in de zeebodem.

Maart 2006

De resultaten van de luchtverkenning hebben ertoe geleid dat we in maart 2006 zijn teruggegaan naar Zuid-Afrika om het onderzoek te vervolgen. Tijdens deze campagne is een

¹ Zie *Plan van aanpak 2006*, waarin ook meer van het historisch kader wordt beschreven

² Gebruikte apparatuur is nader beschreven in hoofdstuk 3 van *Verslag onderzoekscampagne Zuid-Afrika januari 2006*

drietal locaties onderzocht. Eén van de locaties ligt in de brandingzone, die ter plaatse erg dynamisch is. Na een aantal dagen moeizaam onderzoek hebben we uiteindelijk wel metaal aangetroffen, maar hebben dit niet kunnen identificeren. Na ons vertrek hebben de Zuid-Afrikaanse archeologen deze locatie verder onderzocht met iets meer succes. Hun conclusie is echter dat het hier om een modern object lijkt te gaan. Gezien de beperkte tijd van deze tweede campagne, namelijk anderhalve week, was het niet mogelijk alle potentiële vindplaatsen te lokaliseren en te onderzoeken. Dit is een openstaande activiteit, die in de eerstvolgende campagne kan worden vervolgd.

Tijdens de campagne van maart 2006 zijn goede contacten gelegd met de lokale Historische Vereniging van de St. Helenabaai. We hebben het onderzoek naar *De Gouden Buys* aan deze vereniging gepresenteerd en zij willen graag met ons samenwerken.

Het onderzoek gaat verder

In samenwerking met SAHRA en andere partners zullen wij de zoektocht naar *de Gouden Buys* voortzetten. Het Gouden Buys onderzoeksproject sluit goed aan op de overeengekomen samenwerking tussen Nederland en Zuid-Afrika voor gezamenlijk cultureel erfgoedbehoud en erfgoedbeheer en de reeds ingezette intensivering van deze samenwerking.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in samenwerking met:

- J. Sharfman MA, maritiem archeoloog SAHRA, Zuid-Afrika
- Dr. T. Maarleveld, hoogleraar maritieme archeologie, Syddansk Universiteit Denemarken (Tot januari 2006 was hij hoogleraar aan de Universiteit Leiden).
- Dr. D. Yntema, hoogleraar archeologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam
- Dr. R. Ellis, voorzitter Historical Society Velddrif, St. Helenabaai Zuid-Afrika
- The Council for GeoScience Pretoria, Zuid-Afrika
- Nederlands Consulaat in Kaapstad

Campagne januari 2007

Begin volgend jaar willen wij opnieuw naar Zuid-Afrika gaan om samen met de Zuid-Afrikaanse collega's de zoektocht te continueren. De ervaring van de campagne in maart 2006 heeft ons geleerd zo efficiënt mogelijk met geofysische kaarten om te gaan. Tevens is gebleken hoe arbeidsintensief het lokaliseren van potentiële wrakplaatsen is. Daarom is het verantwoord om een aanvankelijk groot zoekgebied systematisch te verkleinen alvorens ter plekke onderwater te gaan. Een luchtverkenning met magnetometer levert in relatief korte tijd een globaal beeld op van een groot gebied. Dat is de reden dat wij vóór ons geplande vertrek naar Zuid-Afrika een tweede luchtverkenning willen laten uitvoeren. Dit zal een gebied van circa 70 km² bestrijken en verder zee-inwaarts liggen dan de luchtverkenning van januari 2006. De verwachting is dat hiermee één of meer ankers van *de Gouden Buys* wordt gelokaliseerd en aan de hand daarvan de locatie van het wrak zelf.

De resultaten van de luchtverkenning zullen door de Council for GeoScience vóór het einde van 2006 worden geanalyseerd. Aan de hand van deze resultaten zal een prioriteitenlijst opgesteld worden van de meest veelbelovende onderzoekslocaties.

Onze komende campagne zal zich volledig richten op het ter plaatse onderzoeken van deze locaties en de nog niet onderzochte locaties uit maart 2006. Dit onderzoek behelst het onderwater vaststellen van de aard en omvang van de magnetische afwijkingen door duikcampagnes met onderwater-metaaldetectoren en camera's. Elke locatie zal worden beoordeeld en gedocumenteerd. Gezien de omvang van het zoekgebied en het aantal te verwachten onderzoekslocaties is op dit moment een benodigde campagneduur van minimaal drie weken ingeschat.

Financiering januari 2007

De tot nu toe uitgevoerde campagnes zijn mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van diverse sponsors. Eerder dit jaar hebben wij over deze campagnes al schriftelijk verantwoording afgelegd. De ministeries van Buitenlandse Zaken en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hebben een groot deel van de kosten van deze campagnes voor hun rekening genomen. Beide ministeries laten echter voor de komende campagne verstek gaan, ondanks het feit dat het belang ervan wordt onderkend. Dat heeft met name te maken met de allocatiemogelijkheden van gelden uit culturele ministeriële fondsen. Momenteel worden er beleidsplannen uitgewerkt die een langdurige en intensieve samenwerking op het gebied van cultureel erfgoed mogelijk maken. De verwachting is dat er op den duur sprake zal zijn van een substantieel grotere bijdrage van de ministeries aan projecten zoals de onze. Vanuit SAHRA is opnieuw zeer duidelijk aangegeven dat zij weer graag in januari 2007 met ons willen samenwerken. Mede daarom willen wij met uw steun proberen om deze campagne te laten plaatsvinden en wederom tot een succes te maken.

Bij deze prospectus treft u de begroting aan voor de campagne van januari 2007 en de daarvoor benodigde voorbereidende activiteiten. Een aantal van de daarop genoemde kostenposten zal geheel of gedeeltelijk door SAHRA worden afgedekt. Het bedrag dat SAHRA naar verwachting voor hun rekening neemt, wordt daarin ook begroot. Uiteindelijk blijft een aanzienlijk bedrag over dat financiering behoeft.

Hierbij hebben wij u inzicht gegeven in de activiteiten en resultaten die we tot nu toe geboekt hebben. Tevens hebben wij aangegeven wat de aard en planning van ons vervolgonderzoek naar *De Gouden Buys* is. Daarom nodigen wij u uit om ons te ondersteunen bij het financieren van dit boeiende onderzoek!

Uiteraard zijn wij graag bereid om ons project nader aan u toe te lichten en details omtrent de gewenste ondersteuning met u te bespreken. Indien u daarom naar aanleiding van deze prospectus vragen heeft of aanvullende informatie wilt ontvangen, dan kunt u ons bereiken op beide onderstaande email-adressen:

- voc@marcoroling.nl
- maritime-research@planet.nl

Wij zien uw reactie met grote belangstelling tegemoet!

Marco Roling en David Bouman

Eerder verschenen rapportages

Bouman, D., Roling, M. en Vaessen, R.

- *De ongelukkige stranding van het VOC schip De Gouden Buys, onderzoek in het kader van het werkcollege Scheeps- en Onderwater Archeologie, Leiden 2005*

Bouman, D. en Roling, M.

- *De ongelukkige stranding van het VOC schip De Gouden Buys 1693, Plan van aanpak 2006*
- *1693 De ongelukkige stranding van het VOC-schip De Gouden Buys, Verslag onderzoekscampagne Zuid-Afrika januari 2006*
- *Financieel overzicht campagne januari 2006/1693 De ongelukkige stranding van het VOC-schip De Gouden Buys, Vervolg onderzoekscampagne Zuid-Afrika maart 2006*
- *Maritiem onderzoek VOC-schip De Gouden Buys, Financieel verslag voorjaar 2006*